

LUND UNIVERSITY

Mångfald och enhet i den globala rättviserörelsen

Wennerhag, Magnus

Published in:
Sociala rörelser - politik och kultur

2006

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):
Wennerhag, M. (2006). Mångfald och enhet i den globala rättviserörelsen. I Å. Wettergren, & A. Jamison (Red.), *Sociala rörelser - politik och kultur* (s. 207-235). Studentlitteratur AB.

Total number of authors:
1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:
Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Mångfald och enhet i den globala rättviserörelsen¹

Magnus Wennerhag

WTO-demonstrationerna i Seattle 1999 har inte bara uppmärksammats som det mediala genombrottet för en ny våg av protester, utan även för hur de olika protesterande grupperna förhöll sig till varandra. Ofta har detta illustrerats med hur sköldpaddekostymerade miljöaktivister ("Turtles") på Seattles gator gjorde gemensam sak med fackligt aktiva transportarbetare ("Teamsters"). De oenigheter som tidigare hade ställt dessa politiska aktörer mot varandra tycktes lämnas åt sidan och man inriktade sig i stället på ett gemensamt upplevt problem ("globaliseringen"), eller snarare på det som upplevdes vara roten till en rad disparata problem (miljöförstöring, privatiseringar, arbetslöshet, och så vidare). Samtidigt behöll de olika rörelserna, organisationerna och nätverken sin särart, sina olika politiska agendor och sina olika sätt att bedriva politik.

Under 2000-talets första år tycks nya former av protester och sätt att mobilisera och organisera sig göra sig gällande världen över. Kring en kritik av senare års ekonomiska globalisering samlas en rad organisationer och rörelser, för att gemensamt protestera mot såväl internationella och övernationella organ som nationella regeringar och den politik som dessa står för. Förutom som en kritik mot globaliseringens former, kan protesterna samtidigt ses som ett globalt fenomen i sig. Genom transnationella nätverk och organisationer knyts regionala, nationella och lokala protester och mobiliseringar samman. På samma sätt som vi har sett hur ekonomiska värden och styrningsformer cirkulerar och sprider sig globalt, ser vi nu hur såväl protestformer som politiska krav på en annan global ordning sprider sig över nationsgränser. Den brokiga formering av olika aktörer som kommit att kallas den globala rättviserörelsen² tycks fördjupa globaliseringen och ge den en politisk dimension.

Vad är det då som är "nytt" med dessa protester? Varför uppkommer de just nu? Vilka är det som aktiverar sig, hur aktiverar de sig och vilka är deras målsättningar? Hur kan man se dessa protester som uttryck för *en* rörelse – trots de stora skillnaderna mellan dem som protesterar? I detta bidrag ska jag försöka att reda ut några av dessa frågeställningar, som alla anknyter till centrala problemområden inom forskningen om sociala rörelser. Det handlar om varför rörelser uppstår, vilken roll en rörelses identitet spelar samt hur politiskt handlande inom rörelser påverkar och påverkas av mer traditionella former av politik. Rent konkret handlar det om den globala rättviserörelsens framväxt och identitet, vilket delvis diskuteras utifrån en enkätundersökning. Det faktum att en enkätundersökning redovisas kommer även att användas för att diskutera några metodologiska överväganden, som kan vara viktiga att göra i samband med denna mer kvantitativt inriktade form för insamling av forskningsmaterial.

¹ Delar av resonemangen i denna text är hämtade från två tidigare publicerade artiklar: Wennerhag 2004, Lindgren och Wennerhag 2004.

² Det har både i den svenska offentliga debatten och inom själva rörelsen använts andra namn än "globala rättviserörelsen". En undersökning av olika benämningar i media (de fem största svenska dagstidningarna) under perioden 2000-2003 visar att "antiglobaliseringsrörelsen" är mest frekvent, följt av "globala rättviserörelsen"/"rörelsen för global rättvisa" (och därefter "globaliseringsrörelsen" och "globaliseringskritiska rörelsen"). Den undersökning från 2004 som redovisas senare i texten visar i stället att "rörelsen för global rättvisa"/"globala rättviserörelsen" är det namn som aktivisterna själva helst använder. Jag har i mitt eget benämning valt den som dominerar bland de svenska aktivisterna.

Tre lokala sociala forum

I maj 2004 genomförde jag tillsammans med fyra andra rörelseforskare (Hilma Holm, Johan Lindgren, Henrik Nordvall och Adrienne Sörbom) en enkätundersökning vid tre lokala sociala forum i Sverige: Göteborgs sociala forum, Skåne social forum och Stockholms sociala forum. Tanken med vår undersökning var att på forumen få ett urval som i någon mån kan ses som ett representativt tvärsnitt av dem som i Sverige på något sätt är mer eller mindre aktiva inom den globala rättviserörelsen. Genom enkäten ville vi undersöka vilka grupper och personer som denna rörelse egentligen mobiliserar, vilka frågor de upplever som viktiga och vilken syn på politik och påverkan som finns. Eftersom vi förutsätter att det rör sig om ett gränsöverskridande fenomen är det naturligtvis intressant att även se i vilken utsträckning som aktivisterna är gränsöverskridande i sin aktivism och hur deras attityder skiljer sig mot aktivister i andra länder. Denna transnationella jämförelse har varit möjlig då det vid andra sociala forum gjorts liknande enkätundersökningar. Jag kommer här främst att relatera till de undersökningar som har gjorts i Italien, vid Genua Social Forum som var en del av protesterna mot G8 i staden juli 2001.³ För att skapa en bild av hur forumbesökarna förhåller sig till den svenska befolkningen i sin helhet, kommer även vissa jämförelser att göras med mer övergripande undersökningar av svenskarnas syn på politik och politiskt handlande.⁴

Som modell för de sociala forumen står det första World Social Forum, som arrangerades för första gången i januari 2001 i den sydbrasilianska staden Porto Alegre. Som ett gräsrotternas svar på de ekonomiska eliternas World Economic Forum i schweiziska Davos, möttes rörelser och organisationer från hela världen. Under parollen ”En annan värld är möjlig” knöts kontakter och alternativ till den rådande formen av globalisering diskuterades. Bland de drivande bakom forumets tillkomst fanns brasilianska Arbetarpartiet (PT), den fackliga centralorganisationen CUT, de jordlösa lantarbetarnas organisation MST och den franska organisationen Attac.⁵

Sedan det första världsforumet har det hållits ett nytt årligen, hittills fyra i Porto Alegre (2001-2003 samt 2005) och ett i Mumbai, Indien (2004). Sedan 2001 har även ett antal regionala och lokala forum anordnats. European Social Forum anordnades för första gången hösten 2002 i Florens och har därefter hållits i Paris och London. I Sverige har runt tio lokala sociala forum hittills arrangerats.⁶

Det som har kännetecknat forumen är förutom sammanflödet av ett otal olikartade aktörer även en mångfald av aktiviteter, i form av seminarier, paneldebatter, workshops, kulturaktiviteter, bokbord, demonstrationer med mera, arrangerade av enskilda eller samverkande organisationer. Genom forumen har tyngdpunkt kunnat läggas vid möten mellan olika organisationer, grupper och individer för erfarenhetsutbyten, samtal om de frågor som engagerar, samt diskussioner om hur och i vilken riktning man bör förändra samhället. På de flesta forumen har människor från olika sammanhang samlats under former som skulle kunna ses som en blandning av en gigantisk studiecirkel och en rockfestival för politik – fast där

³ Den italienska undersökningen genomfördes av Massimiliano Andretta, Donatella della Porta, Lorenzo Mosca och Herbert Reiter och finns publicerad på tyska (Andretta m.fl. 2003). Ett kapitel ur denna undersökning finns publicerad på svenska som ”En global rörelses identitet” (Andretta m.fl. 2004). På engelska finns en redovisning av samma undersökningar i della Porta 2005.

⁴ Det material som främst används är SOM-institutets undersökning 2003 (Holmberg och Weibull 2004) samt *De kallar oss unga*, Ungdomsstyrelsens attityd- och värderingsstudie 2003 (Ungdomsstyrelsen 2003).

⁵ För en presentation av MST, se Vinthagens bidrag i denna bok. Se också Sörboms bidrag i denna bok för en presentation av svenska Attac.

⁶ Se Zackariassons bidrag i denna bok för en analys av ett lokalt socialt forum.

man inte bara kan välja att konsumera olika stilar utan dessutom själv aktivt deltar. Vid det andra World Social Forum 2002, som varade en vecka, hölls fler än tusen workshops och seminarier. Antalet deltagare var runt 50 000 och de kom från 130 olika länder och fler än 1000 organisationer. Sedan dess har antalet involverade aktörer ökat med rask takt, med deltagarantal runt 100 000 vid de två senaste världssociala forumen (2004 och 2005).

Åren efter Seattle kom att kännetecknas av många mobiliseringar i form av toppmötesdemonstrationer. De mest uppmärksammade har skett i samband med IMF:s (Prag 2000), G8:s (Genua 2001) och EU:s toppmöten (Nice 2000, Göteborg 2001). Till detta kan fogas den globalt genomförda demonstration som skedde den 15 februari 2003. Då demonstrerade uppskattningsvis tretton miljoner människor mot USA:s planerade krig mot Irak, i åtminstone sexhundra städer i sextio länder, över hela världen. Trots dessa stora demonstrationer har de sociala forumen under de senaste åren kommit att bli en av den globala rättviserörelsens främsta och återkommande uttrycksformer. Att välja tre svenska lokala sociala forum föll sig därför naturligt som en startpunkt för en undersökning av den globala rättviserörelsen och av dem som känner sig som en del av denna rörelse.

Den globala rättviserörelsens framväxt

Såväl toppmötesdemonstrationerna som de sociala forumen pekar på den gränsöverskridande karaktären hos den globala rättviserörelsen. Om såväl rörelseaktivism som politik i allmänhet under längre tid setts som något som främst försiggår inom nationalstatens gränser, tenderar senare tids protester och aktivism att i allt större utsträckning röra sig över dessa gränser.

Frågan är dock om detta är något radikalt nytt för politiska protester och sociala rörelser, sett i ett längre historiskt perspektiv. Den gränsöverskridande spridningen av rörelsers idéer, mobiliserings- och organisationsformer har varit central under många radikaliseringsvågor. De bägge sociologerna och rörelseforskarna Donatella della Porta och Sidney Tarrow (2005: 228 ff) menar dock att det – trots att det finns historiska paralleller – går att se ett antal kvalitativa förändringar under senare år, som går att koppla samman med senare års ökning av transnationella rörelsemobiliseringar. Förändringen har som de ser det främst att göra med den ökade makt som inter- och övernationella institutioner har fått under senare år, genom den process som brukar kallas globalisering, och det sätt som denna makt har använts på, det vill säga den politiska inriktning som exempelvis IMF, Världsbanken, WTO och EU har haft. Kopplat till denna förändring är naturligtvis de sociala och ekonomiska effekter som denna politik har fått världen över.

I mer populära framställningar framstår många gånger globaliseringen som en stats kapitulation inför det globala kapitalet, som en avreglering av marknadssfären på global nivå, och att politiken därigenom satts på undantag. Många samtida samhällsteoretiker väljer dock att peka på hur dessa förändringar i produktionens och samhällslivets organisation snarare bygger på en pågående förändring i politikens reglering av marknad och ekonomi (Se exempelvis Hardt och Negri 2003; Sassen 2004). Till stor del är de viktigaste aktörerna dock fortfarande nationalstatsbaserade globala organ – som IMF och Världsbanken som reglerar nationalstaters utgiftsnivåer och penningpolitiska regimer, eller WTO som reglerar handelsflöden och etableringsrättigheter för företag. Samtidigt har vissa nationalstater, främst USA, fortfarande en dominerande roll.

I relation till dessa organ är förvisso nationalstaten i rent formell bemärkelse suverän, men kan samtidigt utsättas för en rad såväl informella som formella sanktionsmekanismer som i

praktiken sätter suveräniteten ur spel. Men det rör sig också om helt transnationella aktörer, som har en globalt reglerande kraft, såsom World Economic Forum, där företagsledare och ledare för mäktiga stater och internationella organ knyter kontakter.

Under större delen av 1900-talet låg de flesta av politikens beslutsområden och det mesta av dess makt inom nationalstatens gränser (åtminstone vad gäller de länder i Nord som i reell mening har varit suveräna). Politikens legitimitet skapades i relation till ett demos som sammanföll med invånarna inom ett specifikt nationellt territorium, samtidigt som det politiska deltagandet var knutet till det nationella medborgarskapet.

Det vi i dag ser är hur nationalstatens makt delvis sprids ut till en rad olika nivåer och organ, som i allt mindre utsträckning sammanfaller med ett nationellt territorium (Brecher, Costello och Smith 2000: 33-45). Denna utspridning av makt förändrar naturligtvis förutsättningarna för både institutionaliserade politiska aktörer (som partier) och icke-institutionella (som rörelseorganisationer) att påverka samhällsutvecklingen och föra fram nya politiska frågeställningar. Om det nationella parlamentet inte längre kan besluta om det som det tidigare beslutade om, måste kritik och protester riktas mot andra beslutsnivåer, samtidigt som dessa inte erbjuder den insyn eller de kanaler till inflytande som under årtionden tillkämpades av rörelser i nationalstaterna. Men kritiken och protesterna påverkas inte bara av att makt överförs från den nationella nivån till andra nivåer. Det finns även inre mekanismer som förstärkts under senare år, såsom partipolitikens professionalisering och minskade beroende av aktiva medlemmar (Ahrne och Papakostas 2003; Gustavsson 2004).

Det demokratiska underskottet inom den nya gränsöverskridande politiska ordningen är svårt att isolera från den politiska kursomläggning som denna är förknippad med. Det går alltså inte att se rörelsens framväxt separerad från den politik som har förknippats med maktens nya organisering. De nya regleringsformer som internationella organ som WTO, IMF och EU står för har i många avseenden underminerat de värn mot finansiell spekulation och social dumping som en mer sluten nationalstat kunde erbjuda. Det så kallade "Washington consensus" (som syftar på den ekonomisk-politiska inriktning som Washingtonbaserade institutioner som IMF och Världsbanken har haft under de senaste årtiondena) har effektivt satt en rad av keynesianismens regleringsformer ur spel, med förändrade förutsättningar att bedriva en välfärdspolitik som följd.

Många av senare års protester har därför gällt frågor som välfärdstatens nedmontering, u-ländernas skuldbörda och finansmarknadernas avreglering. Kring dessa frågor har också specifika organisationer och kampanjer skapats, såsom Attac med sitt krav på en global skatt på finansiella transfereringar eller kyrkornas kampanj Jubel 2000, med krav på avskrivningar av tredje världens skulder. Det har rört sig om traditionell facklig kamp, riktad mot de effekter som en fri rörlighet av varor, kapital och arbetskraft skapar, och miljöaktivisters protester mot att landvinningar på miljöområdet betraktas som handelshinder i de framväxande globala handelsregimerna.

Kritiken mot förändringarna av ekonomins reglering har även rört en allmän utbredning av marknadsrelationer till allt fler livsområden, såsom indiska bönders kamp mot transnationella företags försök att ersätta traditionella utsäden med genmanipulerade grödor, eller Reclaim the streets-aktivister i Västvärlden som använt gatufester för att kritisera kommersialiseringen av det urbana rummet.

Sammantaget kan man se att kritiken mot den bristande demokratin har tvinnats samman med en kritik av nyliberal ekonomisk politik. Denna kritik har främst yttrat sig genom toppmötesdemonstrationer mot globala institutioner och genom alternativmöten. Detta är inte något som kom med WTO-demonstrationerna i Seattle 1999 eller World Social Forum i Porto Alegre 2001, utan det finns en rad förelöpare de senaste tio-tjugo åren. Före Seattle hölls under 1980-talet demonstrationer mot de globala institutionernas toppmöten, exempelvis 1988 i Berlin, mot Världsbanken och IMF (Internationella valutafonden); 1990 i Bryssel, mot de förhandlingar som ledde fram till WTO; eller i Syd⁷, massdemonstrationer mot IMF:s politik redan under 1980-talet (Gerhards och Rucht 1992; Brecher, Costello och Smith 2000: 12; Ergon 2003: 46).

Samtidigt går det att se hur det, från 1970-talet och framåt, i samband med FN:s stora konferenser har arrangerats ”alternativkonferenser”, vilket ofta också varit fallet vid andra globala institutioners toppmöten (exempelvis 1984, i samband med ett G7-möte (Thörn 2002 s. 154; Andretta, della Porta, Mosca och Reiter 2003: 21)). Det som har kännetecknat de sociala forumen är emellertid att de, till skillnad från tidigare alternativkonferenser, varit fristående forum, snarare än arrangemang gjorda i samband med pågående toppmöten i samma stad. Som en av det världssociala forumets föregångare brukar även nämnas det möte mot nyliberalismen som Zapatistgerillan sammankallade i Mexiko 1996 (Larsson 2001: 61). Uppkomsten av dessa nya protest- och mobiliseringsformer blir därigenom nära kopplad till att makten över ekonomi och samhälle har förändrats och till de globala ekonomiska institutionernas stärkta position.

Men även i andra avseenden än de som är direkt förknippade med politikens och ekonomins förändringar, har senare års rörelseaktivism inneburit förändringar i riktning mot en gränsöverskridande politik. della Porta och Tarrow pekar exempelvis på hur ny informations- och kommunikationsteknik, i kombination med en ökad tillgänglighet till dessa, har underlättat såväl organiserandet av kampanjer och evenemang som skapande av nya kanaler för rörelserna att sprida sitt budskap (Tarrow och della Porta 2005: 229).

I termer av begreppet ”politisk möjlighetsstruktur” – som brukar användas för att beskriva hur specifika strukturella förutsättningar möjliggör framväxten av en rörelse – kan vi alltså se en rad politiska, ekonomiska och teknologiska förändringar som på global nivå möjliggjort den globala rättviserörelsens framväxt. Den globala omregleringen av ekonomi och samhälle och den ekonomiska politikens förändring från nationalstatsbaserad keynesianism till det som sammanfattas med uttrycket ”Washington consensus” tycks alltså i grunden förändra demokratins och rörelseaktivismens förutsättningar och möjligheter till påverkan. Frågan är då hur de som är aktiva inom den globala rättviserörelsen ser på dessa förändringar. Vilka är det som är aktiva inom den, och hur ser de på politikens och demokratins möjligheter överhuvudtaget? Låt oss återvända till de lokala sociala forumen.

Enkätundersökningen

I Sverige hölls de första sociala forumen hösten 2002: Östergötland Social Forum i Norrköping och Skåne Social Forum i Lund. Under 2003 hölls ett socialt forum i Uppsala samt ett mindre i Frölunda. För att betona att det rörde sig om lokalt förankrade arrangemang

⁷ Detta begrepp (som är relativt nytt) är i stort sett överlappande med begreppen utvecklingsländer eller postkoloniala stater, och ställs vanligen i motsats till Nord. Inom den globala rättviserörelsens sammanhang är detta väderstrecksgrundade begrepp ett relativt vanligt sätt att beskriva den globala fördelningen av makt och resurser.

och för att dra fördelar av nationell samordning och uppmärksamhet, hölls andra helgen i maj 2004 parallella sociala forum i Lund, Stockholm, Uppsala och Umeå, följt en vecka senare av Göteborgs sociala forum.

Under ett antal dagar var alltså de centrala aktörerna inom den globala rättviserörelsen i Sverige sysselsatta med att skapa en demokratisk arena för såväl aktivister som allmänhet. För att få svar på en mängd frågor om denna rörelse – dess aktivister, sympatisörer och andra som rör sig i dess utkanter – genomförde vi därför en enkätundersökning vid Skåne Social Forum i Lund, Stockholms sociala forum och Göteborgs sociala forum. 1 066 enkäter samlades in från dem som besökte de tre forumen.⁸ I Lund samlades 528 enkäter in, i Stockholm 265 och i Göteborg 273.

Vid Skåne Social Forum deltog 110 olika organisationer och 148 seminarier och andra arrangemang hölls. Under Göteborgs sociala forum deltog 70 organisationer och 60 arrangemang hölls. Vid Stockholms sociala forum deltog 130 organisationer och över 200 arrangemang hölls. Bland de deltagande organisationerna fanns såväl etablerade som oetablerade organisationer från en rad olika politiska och organisatoriska kontexter. En stor del av Rörelsesverige tycktes samlad, åtminstone från den politiska mitten och vänsterut.

Metodologisk utveckling: Enkätundersökningar och sociala rörelser

Kvantitativt inriktade studier tillhör inte vanligheterna inom forskningsfältet sociala rörelser i Sverige. Ofta rör det sig snarare om kvalitativt inriktade studier, där intervjuer, observationer eller texter används som material för analys. Internationellt sett är det emellertid mer vanligt förekommande att kvantitativa data används flitigt.

Eftersom detta även är en lärobok om sociala rörelsestudier, kan det vara på sin plats att nämna något om de speciella metodologiska överväganden som en enkätstudie om sociala rörelser kan föra med sig.

Ett första övervägande är vad undersökningen ska utgå ifrån – de individer eller de organisationer som finns i en rörelse. I det förra fallet är det individer som svarar för sina personliga åsikter, attityder och berättar om sin egen bakgrund. I det senare fallet skulle det röra sig om att man gjorde en enkätstudie som företrädare för ett visst antal aktuella organisationer svarar på. I vår undersökning har vi (hittills) valt att titta på de enskilda deltagarna.

Ett andra övervägande är frågan om vilken population man ska studera och hur ett urval ur denna ska göras. I en studie av det svenska folkets attityder är populationen tydligt avgränsbar, och dessutom relativt stabil över tid, vilket möjliggör jämförelser med tidigare och senare undersökningar. Studerar man en organisation är ofta de aktuella medlemmarna på ett liknande sätt tydligt avgränsbara, då det ofta finns någon form av medlemsmatrikel.

⁸ Det uppskattas av arrangörerna till Skåne Social Forum att det kom 7 300 personer till de seminarier som hölls. Detta är inte samma sak som antalet besökare, då en del kan ha besökt flera seminarier, samtidigt som andra kan ha besökt forumet av andra skäl än en vilja att lyssna på seminarier (exempelvis för att botanisera bland bok- och informationsbord). Motsvarande siffra för Göteborgs sociala forum är 2 395 seminariebesökare. För Stockholms sociala forum finns ingen siffra på hur många seminariebesökarna var, men utifrån hur många inträdespass som löstes uppskattar arrangörerna antalet deltagare till cirka 1000.

En social rörelse är däremot inget som låter sig fångas i en entydig population, då det till skillnad mot en organisation inte avkrävs ett medlemskap i en rörelse – det är en öppen miljö där i princip vem som helst kan vara med (Klandermans och Smith 2002: 14). Denna flyktighet tillhör det som definierar en social rörelse.⁹ I vissa fall kan man naturligtvis sätta gränser för vad en potentiell population skulle kunna vara, om själva rörelsen avgränsar sina potentiella medlemmar genom att bara vända sig till en viss grupp – exempelvis kvinnor eller arbetare. Men frågan om vem som tillhör populationen är fortfarande väldigt svår att entydigt svara på även i dessa fall – är man med i en rörelse när man identifierar sig med den, eller när man aktivt deltar i aktiviteter under dess namn (och var går gränsen däremellan)? Eftersom det är svårt att ta reda på alla dem som anser sig vara del av en rörelse, blir därför enkätundersökningar inom sociala rörelser beroende av att man uppsöker en rörelsemobilisering, till exempel en demonstration, ett massmöte – eller i vårt fall ett lokalt socialt forum.

Detta leder in på det tredje övervägandet – som handlar om jämförelsematerial. För att kunna göra analyser som gör anspråk på att beskriva något mer generellt än just dem som svarat på enkäten, är det viktigt att man kan jämföra det aktuella resultatet med andra, liknande undersökningar. Genom denna typ av jämförelser kan man se om det finns generella drag som säger något om ”rörelser i allmänhet”, eller om en mer specifik rörelse ”i allmänhet”. Det kan röra sig om studier mellan olika rörelser, rumsligt åtskilda studier (mellan olika städer, regioner eller länder) eller studier över tid (inom samma rörelse). I fallet med studier över tid, går det att se hur en rörelse utvecklas. När det gäller rumsligt åtskilda studier, kan man se hur mycket den lokala eller nationella kontexten spelar in för utfallet, och hur mycket som kan anses vara karaktäristiskt för en specifik rörelse i allmänhet (Klandermans och Smith 2002: 6).

I fallet med vår undersökning fanns det en motsvarande italiensk undersökning från Genua Social Forum, där runt 800 intervjuer genomfördes med italienska aktivister. Jämförelser med denna undersökning kan troligen säga något om hur den globala rättviserörelsen verkligen går att se som ett gränsöverskridande fenomen, och i vilka avseenden den nationella politiska kontexten och rörelsekulturen är betydelsefull. Dessutom genomförde vi vår undersökning på tre platser samtidigt, med populationer som man kan anta är likvärdiga (de som deltar på ett lokalt socialt forum). Att en mängd olika variabler är högst sammanfallande mellan de tre svenska forumen – såsom ålder, socioekonomiska variabler, attityder, erfarenheter m.m. – visar att urvalet troligen ligger väldigt nära den tänkta populationen.

Ett fjärde övervägande är svarsfrekvensen på enkäterna. Om man undersöker individer som besöker en rörelseaktivitet, blir det svårare att säga något om huruvida detta påverkar utfallet, eftersom det inte finns någon information om populationen. I vårt fall var hursomhelst svarsfrekvensen för enkäterna på alla orter sammantaget 47,4 procent, vilket dock kan ses som ett rimligt utfall för en undersökning som vår (Klandermans och Smith 2002: 17).

Till dessa överväganden bör man naturligtvis foga frågeställningen om vad man i praktiken kan få ut av en undersökning. Betydelsen av jämförelsematerial har redan nämnts, vilket är viktigt om man ska kunna tala om skillnader och likheter mellan och inom rörelser över tid och rum. På ett mer grundläggande plan får man med undersökningar som dessa oftast svar på frågor som handlar om *hur* folk är aktiva inom en rörelse och kanske också *varför just de som*

⁹ Se även Ahrnes och Papakostas bidrag i denna bok.

är aktiva är aktiva. Dock säger det mindre om varför en rörelse uppkommer, eller om de undersöktas attityder har uppstått på grund av rörelsen eller tvärtom.

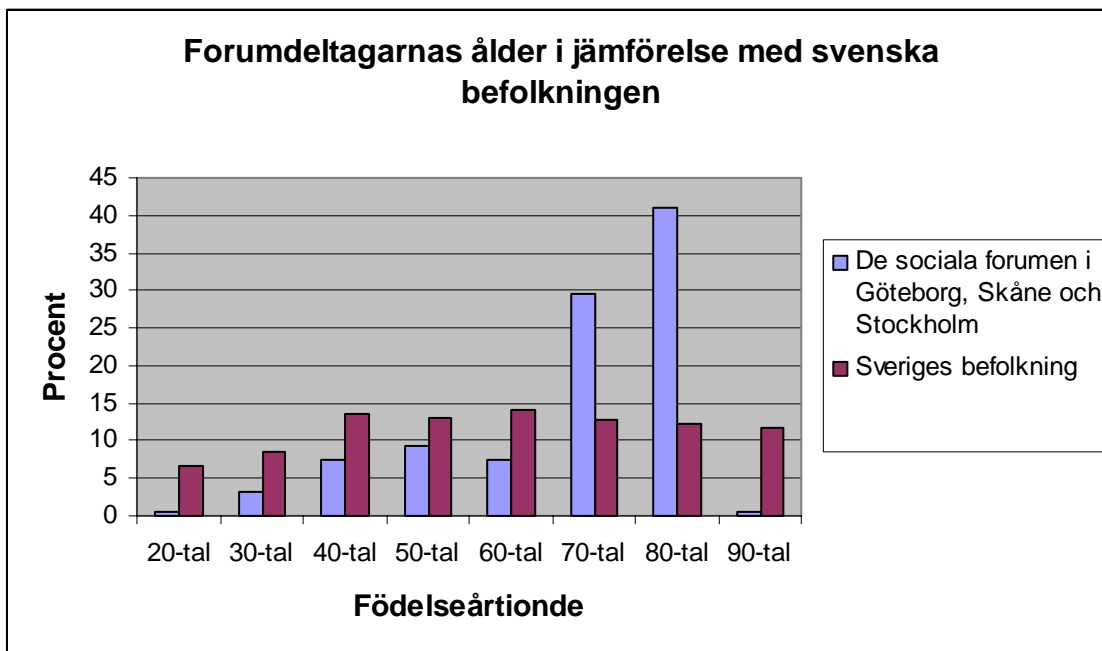
I detta bidrag kommer jag främst att använda våra data i deskriptiva syften, oftast i samband med jämförelser med likvärdigt material, för att kunna visa på den typ av förklaringar som låter sig göras utifrån detta material.

Forumdeltagarnas bakgrund, politiska erfarenhet och attityder

Ålder och social bakgrund

När det gäller forumbesökarnas ålder går det att konstatera att den globala rättviserörelsen attraherar grupper, som annars brukar tillskrivas ett lågt politiskt engagemang. Bland forumbesökarna är det sjuttio- och åttiotalisterna som dominerar (71 procent): 8 procent är yngre än 19 år (jämfört med 7 procent i Genua), 42 procent är mellan 19 och 25 år (Genua: 51 procent), 23 procent är mellan 26 och 35 år (Genua: 25 procent) och 27 procent är över 35 år (Genua: 17 procent). I diagram 1 visas hur denna fördelning förhåller sig till den svenska befolkningen i sin helhet.

Diagram 1: Forumdeltagarnas ålder i jämförelse med svenska befolkningen

Den inom sociala rörelseforskning omhuldade tesen att det främst är ungdomar som är aktiva inom rörelser, tycks alltså bekräftas av vårt material (Pakulski 1995: 68). Men i jämförelse med materialet från Genua tycks det finnas en något större åldersspridning i det svenska materialet, med en större representation av dem som är äldre än 35 år. Det ibland gjorda antagandet om att den nya rörelsekontexten enbart skulle bestå av ungdomar och gamla aktivister från 68-generationen tycks dock inte ha något fog för sig. De som är födda på 1940-, 1950- och 1960-talen utgör alla vardera mellan 7 och 9 procent av besökarna. Hursomhelst

tycks forumen mobilisera många ungdomar, i en tid då ungdomars bristande politiska engagemang blivit något av ett mantra.¹⁰

När det gäller de socioekonomiska variablerna kan det konstateras att den svenska rörelsekontexten i likhet med den italienska till stor del består av studenter. 44 procent uppgav sig vara studerande på grundskole-, gymnasie- eller högskolenivå (jämfört med 50 procent i Genua). 19 procent är arbetslösa, tillfällig- eller deltidsarbetande (jämfört med 11 procent i Genua¹¹). I vårt material anger sig 21 procent vara fast anställda, 5 procent pensionerade och 5 procent frilansare eller egenföretagare.

På samma sätt som bland aktivisterna vid G8-demonstrationerna, har en stor andel av besökarna vid de svenska forumen hög utbildning. Så många som 47 procent har högskoleexamen (jämfört med 48 procent i Genua). Andelen med högskoleexamen i den svenska befolkningen i sin helhet (i en motsvarande ålderspopulation) är 21 procent.¹²

Vad dessa siffror säger är inte uppenbart. Till viss del tycks de bekräfta 1970-talets analys om att rörelseaktivism i dag främst är kopplad till ”den nya medelklassen” (Lindgren och Wennerhag 2004: 112 ff). I ett längre historiskt perspektiv har dessutom politisk aktivism väldigt ofta på något sätt dominerats av människor som tillhör en löst definierad ”medelklass” (Pakulski 1995: 61).

Politisk bakgrund

Bilden av forumbesökarnas politiska engagemang och erfarenhet är relativt heterogen. Av de svarande uppger 64,1 procent att de är medlem i någon av de organisationer som deltar vid Skåne Social Forum, Göteborgs sociala forum respektive Stockholms sociala forum. Av dem som är medlemmar i en organisation som deltar vid forumet anger 14 procent att de enbart betalar medlemsavgift, 28 procent att de deltar på enstaka aktiviteter och 50 procent att de är aktiva i flertalet aktiviteter; 43 procent säger sig ha en organisatorisk roll och 9 procent uppger att de är anställda av organisationen, partiet eller nätverket i fråga. Dessa deltagare är alltså i tämligen hög grad politiskt aktiva.

Samtidigt tycks forumbesökarnas erfarenhet av andra aktiviteter organiserade av centrala aktörer inom den globala rättviserörelsen vara mer begränsad. 61 procent anger att de aldrig har medverkat på ett tidigare socialt forum.

Även deltagandet i demonstrationerna under EU-toppmötet i Göteborg 2001 tycks vara relativt begränsat: 31 procent anger att de deltog i dessa. Tydligt avvikande från tendensen till lågt deltagande i tidigare aktiviteter för den globala rättviserörelsen är andelen som gick med i fredsdemonstrationerna som arrangerades över hela världen den 15 februari 2003. I dessa deltog 63 procent av dem som har svarat på enkäten. Måttén på tidigare engagemang inom rörelsen visar dock i sin helhet att en stor andel av forumbesökarna är relativt nya inom denna

¹⁰ För en diskussion om synen på ungdomar och politiskt engagemang i den svenska debatten, se Sörbom 2002: 15 ff.

¹¹ I Genuaundersökningen avser detta arbetslösa och tillfälligt anställda, vilket inte helt sammanfaller med vår egen kategori.

¹² Ungdomsstyrelsen 2003: 30: Avser dem som har eftergymnasialutbildning längre än två år. Det åldersmässiga urvalet i Ungdomsstyrelsens undersökning visar sig ligga väldigt nära den åldersfördelning vi själva har fått fram i vår undersökning. Deras åldersfördelning är enligt följande (vår fördelning inom parentes): yngre än 20 år: 18,9 procent (8,0 procent); 20-24 år: 27,0 procent (27,6 procent); 25-29 år: 29,5 procent (19,8 procent); 35-74 år: 24,6 procent (29,4 procent).

heterogena rörelsekontext och att relativt många saknar tidigare erfarenheter av politisk aktivitet över huvud taget.

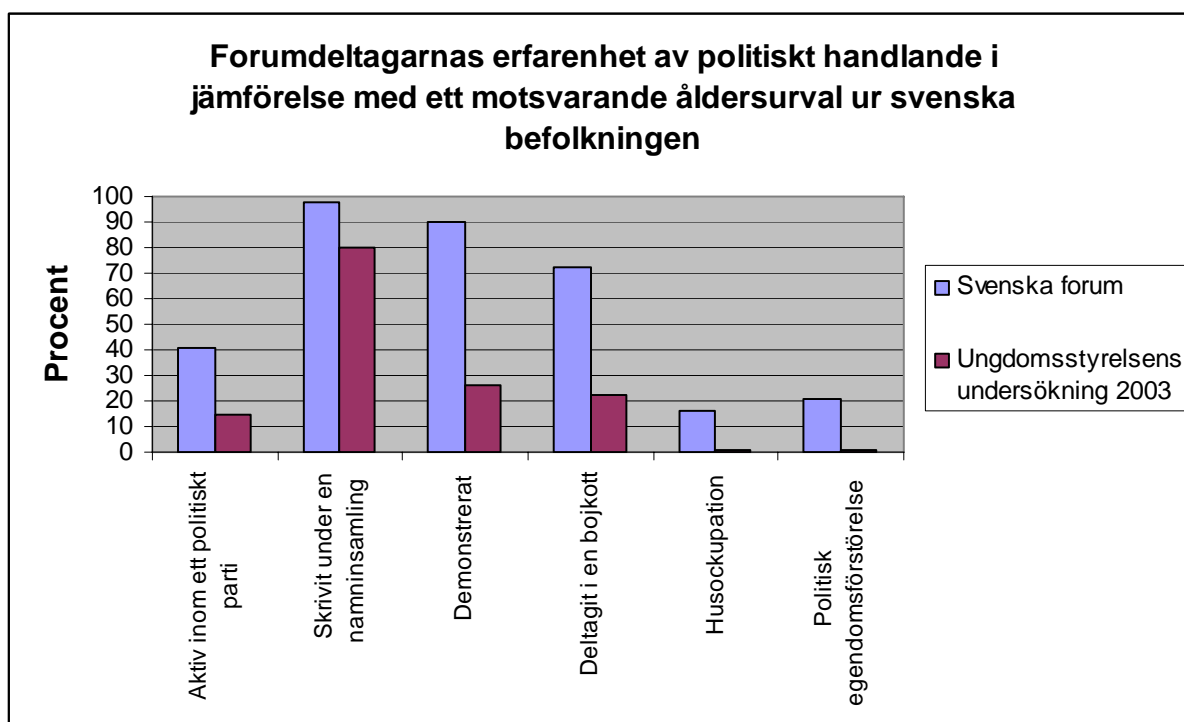
På samma sätt som i Genua fanns det på de tre svenska forumen en stor politisk och organisatorisk heterogenitet. I Lund deltog som sagt 110 olika organisationer, i Göteborg 70 och i Stockholm 130. Det är svårt att säga att det är någon enskild organisation som dominerar medlemsmässigt. Av de totalt 180 organisationer som 64 procent av forumbesökarna anger att de är medlemmar i, är det ingen som har fler än 9 procent medlemmar närvarande, vilket är en siffra som tillkommer Attac. De därefter följande tjugo organisationerna med flest deltagande medlemmar är, från 6 till 1 procent, Amnesty, Ordfront, SAC, Ung vänster, Miljöförbundet jordens vänner, UBV (Utbildning för biståndsverksamhet), Vänsterpartiet, Individuell människohjälp, Rädda barnen, Greenpeace, Socialdemokraterna, Svensk-kubanska föreningen, Fältbiologerna, Röda korsets ungdomsförbund, Studenter mot krig, Miljöpartiet, SSU, ABF, Färnebo folkhögskola samt LO. Denna lista ger ett till synes ganska brett snitt på betydelsefulla organisationer i Rörelsesverige, även om tonvikten ligger på vänster-, miljö-, bistånds- och solidaritetsorganisationer. Det är också tydligt att det rör sig om en blandning av organisationer med olika struktur: allt ifrån mer traditionella, såsom partier, fackföreningar och folkbildningsorganisationer, till nyare, såsom nätverk och NGOs.

Inställning till politik

Sätten att arbeta politiskt tycks även skilja sig åt bland deltagarna. Om man ser till mer traditionella sätt att arbeta politiskt, såsom att arbeta inom ett politiskt parti, har 21 procent av forumdeltagarna under det senaste året varit aktiva i ett politiskt parti. Detta kan jämföras med att 41 procent någon gång har varit aktiva i ett politiskt parti (vilket inkluderar de som varit aktiva under det senaste året). Detta kan tyda på att de som tidigare varit aktiva inom ett parti nu har valt andra sätt att arbeta politiskt. Men i jämförelse med svenska befolkningen i sin helhet, är andelen forumbesökare med erfarenhet av partiarbete stort. I Ungdomsstyrelsens undersökning anger 15 procent att de någon gång har varit med i ett politiskt parti. Motsvarande siffra för Genuaundersökningen är 32 procent.

I de flesta avseenden har forumdeltagarna en mycket större erfarenhet än ett motsvarande åldersurval ur den svenska befolkningen, vilket framgår i diagram 2, som avser om man någon gång har ägnat sig åt en viss politisk aktivitet.

Diagram 2: Forumdeltagarnas erfarenhet av olika politiska aktiviteter. ("Har någon gång varit med om följande politiska aktiviteter.")

Om man jämför forumdeltagarnas förtroende för en rad politiska aktörer som representerar olika sätt att arbeta politiskt, förefaller det som om mer institutionaliserade aktörer har ett lägre förtroende. För sociala rörelser och föreningar anger 85 procent att de har ”stort” eller ”ganska stort” förtroende, medan motsvarande siffra för politiska partier är 33 procent. För fackföreningar i allmänhet är motsvarande andel 50 procent. Mätt utifrån det balansmått¹³ avseende förtroende som tillämpas i SOM-institutets undersökningar visar det sig dessutom att forumdeltagarna har lägre förtroende för politiska partier (-34) än befolkningen i sin helhet (-25). För fackföreningar är dock förtroendet större än hos övriga befolkningen.

Samtidigt är valdeltagandet bland forumdeltagarna högre än bland befolkningen i sin helhet. Av dem som var röstberättigade vid det senaste riksdagsvalet är valdeltagandet mellan 2 och 20 procent högre än hos motsvarande ålderkategori av den svenska befolkningen. Bland de yngre forumdeltagarna är skillnaden i valdeltagande gentemot befolkningen i sin helhet som störst. De som vid förra riksdagsvalet var mellan 19 och 24, har mellan 16 och 20 procent högre valdeltagande än motsvarande åldrar hos hela befolkningen. Endast 5 procent av dem som deltog i enkätundersökningen säger att de inte röstade eftersom de inte tror på den parlamentariska demokratin.

Det tycks bland forumbesökarna finnas en större erfarenhet av politiskt arbete och deltagande i såväl traditionella som nyare former än bland befolkningen i sin helhet. Men trots (eller kanske beroende på) det jämförelsevis stora engagemanget inom partipolitik är skepsisen till detta sätt att engagera sig relativt stor.

Donatella della Porta menar i sin analys av Genuaundersökningen – i vilken hon även stödjer sig på fokusgruppsintervjuer – att en kritisk inställning till partipolitik är något som kännetecknar aktivisterna inom den globala rättviserörelsen. Denna hållning ska dock inte

¹³ De svarsalternativ som anger ett högre förtroende minus de som anger ett lägre förtroende. Detta mått torde vara bäst för att kunna jämföra med SOM-institutets undersökningar, där en femgradig skala används för förtroendefrågor, medan vi själva (likt Andretta, della Porta m.fl.) använder en fyrgradig skala.

bara ses som en kritik mot traditionella politiska former, utan även som en kritik mot partipolitikens professionalisering och den försvagning av demokratin som skett under senare år. Samtidigt menar hon att uppvärderandet av andra sätt att agera politiskt, och kraven på att skapa nya demokratiska arenor, pekar på en vilja att omdefiniera och bredda politikbegreppet. Om 1990-talet innebar en nedgång för engagemanget inom den institutionaliserade politiken till förmån för ”individualpolitik”, tycks den globala rättviserörelsen kunna kombinera skepsisen till traditionella former av politik med ett arbete för att förändra institutioner och globala orättvisor (della Porta 2005: 191 ff). Det handlar alltså inte om att man tvivlar på demokratin, utan snarare att man vill ha mer av den.

Politikens transnationalisering

Att aktivisterna inom den globala rättviserörelsen söker nya vägar för politiskt handlande, framgår också tydligt när det gäller på vilken geografisk nivå de är politiskt aktiva och där de anser att de politiska institutionerna bör stärkas.

Hela 9 procent har deltagit i de två europeiska sociala forum som har hållits i Florens respektive Paris. 5 procent har deltagit vid något av de World Social Forum som har arrangerats i Porto Alegre eller Mumbai. I relation till andelen forumbesökare som över huvud taget har deltagit i ett tidigare forum (oavsett om det är lokalt, på europeisk eller global nivå), som är 39 procent, borde man kunna betrakta denna andel som relativt stor.

Svaren på frågan om i vilken utsträckning man har deltagit i rörelse- eller föreningsaktiviteter på olika geografiska nivåer visar också på en relativt stor gränsöverskridande aktivism. När 24 procent anger att de deltar ”ofta” eller ”mycket ofta” i aktiviteter på nationell nivå, är motsvarande siffra för den globala nivån 11 procent. Att dessa svarsalternativ får 62 procent när det gäller den lokala nivån kanske inte är så uppseendeväckande med tanke på att huvuddelen rörelseaktiviteter bedrivs lokalt. Men samtidigt kanske fördelningen mellan dessa nivåer pekar på en parallell avnationalisering av politiken, dels i riktning mot det lokala, dels mot det övernationella.

Som tidigare konstaterades har nya elektroniska kommunikationsformer som e-post och Internet inneburit nya förutsättningar för den transnationella aktivismen. Av forumbesökarna anger 46 procent att de någon gång haft mejlkontakt med rörelseaktivister i andra länder. Andelen som ofta eller mycket ofta har sådana gränsöverskridande mejlkontakter är 14 procent av alla forumdeltagare. Om transnationella politiska kontakter inom rörelser tidigare skedde via nationella rörelsefunktionärer, tycks den nya tekniken med dess nätverksform erbjuda fler möjligheter till direkta kontakter mellan gräsrotsaktivister i olika länder.

I den tidiga medierapporteringen om den globala rättviserörelsen benämndes dess aktivister ofta som ”anti-globalister”, med en tydlig anspelning på att protesterna var mot globaliseringen i sig och att aktivisterna egentligen gav uttryck för ett slags nationalism.¹⁴ Utöver den gränsöverskridande politiska praktik som ovan har diskuterats, visar de värderingsfrågor som ställdes i forumundersökningen att denna föreställning om att den globala rättviserörelsen skulle vara inriktad på att stärka nationalstaten inte stämmer. En av värderingsfrågorna handlade om vad man anser vara nödvändigt för att uppnå rörelsens mål. I

¹⁴ Det tydligaste exemplet i den svenska debatten är det angrepp som en rad borgerliga politiker och samhällsdebattörer publicerade inför demonstrationerna mot internationella valutafonden IMF:s toppmöte i Prag hösten 2000, med rubriken ”Dags att stoppa huliganerna”. Attac och toppmötesprotesterna buntades av Alf Svensson med flera samman med Le Pen, Haider och högerextremism (Svensson m. fl. 2000).

påståendena ”Att globala institutioner som Världsbanken, WTO och IMF reformeras” och ”Att nya institutioner för globalt styre skapas” menade 73 respektive 65 procent att de instämde ”ganska mycket” eller ”helt”. Motsvarande siffra för påståendet ”Att de nationella regeringarna stärks” var 27 procent. En stor majoritet av forumbesökarna tycks alltså anse att det är viktigare att reformera befintliga eller att skapa nya globala institutioner, än att stärka nationalstaten.

Det faktum att resultaten sammanfaller från två enkätundersökningar gjorda i så pass geografiskt skilda rörelsekontexter som Sverige och Italien, samt i många avseenden dessutom skiljer sig på ett likartat sätt gentemot de nationella befolkningarna, är något som i sig pekar på den gränsöverskridande karaktären hos den globala rättviserörelsen och dess aktivister. Likartade synsätt på politik och politiskt handlande och en likartad social sammansättning pekar på att den globala rättviserörelsen bör ses som ett tydligt gränsöverskridande politiskt fenomen.

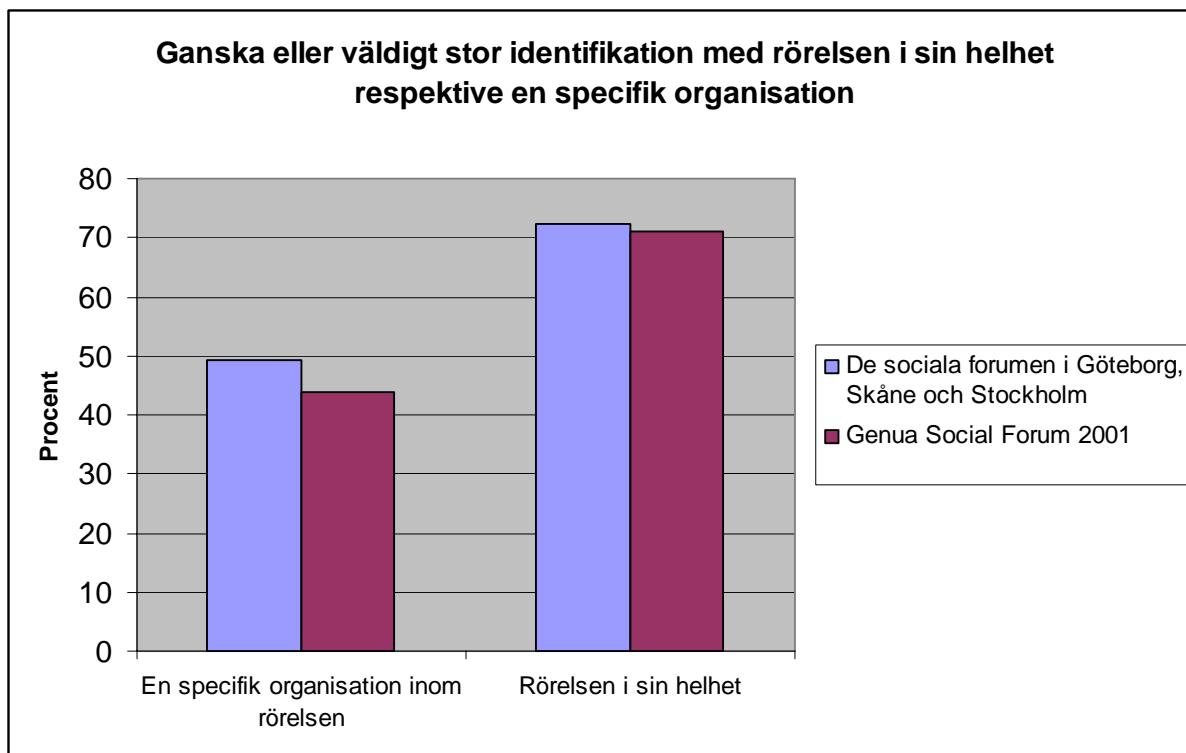
Identitet, rörelse och mångfald

I det inledande exemplet från WTO-demonstrationerna i Seattle 1999 beskrevs hur grupper som tidigare inte hade samarbetat och som delvis hade olika agendor tycktes kunna sammanföras till en enhetligt handlande kraft, inom ramen för en mobilisering utförd av den globala rättviserörelsen.

På samma sätt tycks enkätmaterialen visa att det finns stora skillnader inom denna rörelse – i graden av engagemang, politisk och organisatorisk tillhörighet, tidigare medverkan i den globala rättviserörelsens mobiliseringar, attityder och de sätt på vilka man väljer att arbeta politiskt. Givet denna mångfald och dessa olikheter skulle man kunna förvänta sig att forumdeltagarna främst identifierar sig med den organisation i vilken man är aktiv, i större utsträckning än med rörelsen i sin helhet.

Vid såväl undersökningen av de tre svenska sociala forumen som vid Genuaundersökningen ställdes därför frågan om i vilken grad man identifierade sig dels med en specifik organisation inom rörelsen, dels med rörelsen i sin helhet. Av de svenska forumbesökarna anger 72 procent att de identifierar sig ”ganska eller väldigt mycket” med rörelsen i sin helhet, medan endast 49 procent identifierar sig ”ganska eller väldigt mycket” med en specifik organisation. Motsvarande siffror för Genuaundersökningen är 71 respektive 44 procent. (Se diagram 3.)

Diagram 3: Forumdeltagarnas identifikation med globala rättviserörelsen respektive en specifik organisation inom rörelsen.

Om man jämför inom materialet mellan de som är med i en organisation som medverkar vid forumen och de som inte är det, är det dessutom så att de som anger att de är med i en medverkande organisation identifierar sig märkbart mindre med en specifik organisation (44 procent jämfört med 61 procent, för de som inte är med i en medverkande organisation). Identifikationen med rörelsen i sin helhet är för dessa grupper i stort sett samma (74 respektive 75 procent). De som är med i de rörelseorganisationer som medverkar vid forumet, det vill säga de som torde vara närmare rörelsens kärngrupper, identifierar sig alltså i ännu lägre utsträckning med sin egen organisation än genomsnittet.

Hur detta ska tolkas är inte uppenbart. För att göra reda i denna frågeställning kan det vara lämpligt att göra en kortare genomgång av hur förhållandet mellan mångfald och rörelse behandlas inom såväl äldre som mer sentida teorier om sociala rörelser. På ett djupare plan handlar det här om vad som karakteriserar en rörelse och vad som gör att en rörelse växer fram.

För den runt förra sekelskiftet verksamme sociologen Werner Sombart, som var tydligt inspirerad av Marx, är det fråga om den sociala rörelsen, i singularis, bestämd form. Det handlar om en rörelse som utgjordes av en viss social klass, det sociala uttrycket för en grundläggande konflikt mellan arbete och kapital. Det intressanta med Sombart i detta sammanhang är att han framstår som ett paradigmiskt uttryck för den bild av arbetarrörelsens sätt att organisera sig som ett enhetligt och homogent subjekt, som kommit att dominera sentida sociala rörelseteoriers och rörelseteoretikers beskrivningar av den "gamla" arbetarrörelsen (i motsats till de "nya" rörelserna).

Marx hade talat om hur snarlika sociala och arbetsmässiga förhållanden gjorde enskilda arbetare till en "klass i sig", vilket var en nödvändig men dock inte tillräcklig förutsättning för att denna klass skulle bli en samhällsförändrande "klass för sig själv" – det vill säga ett enhetligt subjekt som kunde agera politiskt (Marx 1978: 354). På samma sätt betonade

Sombart arbetarklassens kollektiva levnadssituations betydelse för att rörelsen skulle uppstå: ”Hvad kapitalismen i storstäderna och industricentrerna kastar samman i en hop, är en odelad massa af individer, som helt och hållet ha brutit med det förflutna, som blifvit lösta från de gamla gemenskapsbanden, från hem, by och släkt och med sina gamla ideals bankrutt börja ett nytt lif” (Sombart 1911: 12). Mötet med andra individer i samma situation innebar ”en väldig förstärkning af massmaktmedvetandet hos den enskilde och ett gynnande och främjande af alla mass-etiska känslor, som under striden växa ut till klass-etiska postulat” (Sombart 1911: 13). Rörelsen har inte bara sin uppkomst i homogena förhållanden inom produktionen – dess organisering fullkomnar denna homogenisering. Traditionsbundna fenomen (vilket skulle kunna vara etnisk, nationell eller regional identitet) förkastas som en förklaringsgrund till varför rörelsen uppstår, för att helt och hållet grunda dess uppkomst i produktionen.

På ett liknande sätt som arbetarrörelsens formering, det sena 1800-talets kapitalistiska produktionsordning och övergången till det fordristiska massamhället var utgångspunkten för Sombart, kom rörelsebegreppets innebörd senare att färgas av andra rörelseformeringar och samhällsförändringar. Den franske sociologen Alain Touraine såg i 1960-talets pluralistiska och spretande rörelseaktivism ett epokgörande skifte föranlett av förändringar i samhälleliga produktions- och maktförhållanden – på rörelseplanet översatt till den gamla rörelsens (arbetarrörelsens) nedgång och uppkomsten av ”nya sociala rörelser”. De nya sociala rörelsernas kamp handlade om makten över kunskapen och teknologin, om identiteter och symboler, som syftade till självstyrande och egalitära samhällsinstitutioner snarare än hierarkiska och elitkontrollerade (Cohen och Arato 1993: 435)¹⁵.

Men teorin om nya sociala rörelser som en förklaring till aktivismen i ett postindustriellt tillstånd bortom industrisamhällets motsättningar lyckas svårligen förklara den globala rättviserörelsens framväxt. Att den amerikanska fackföreningsrörelsen AFL-CIO var en nyckelaktör vid demonstrationerna i Seattle, eller att brasilianska CUT spelat en viktig roll vid organiseringen av de världssociala forumen (World Social Forum) i Porto Alegre 2001-2003, dessutom i intimt samarbete med såväl ”gamla” som ”nya” rörelser, låter sig inte förklaras utifrån antaganden om att konflikter mellan arbete och kapital tillhör det förgångna. Som vi tidigare såg tenderar de protester som den globala rättviserörelsen ger uttryck för att alltmer röra frågor som aktualiserats av den ekonomiska globaliseringen. Det är i relation till denna fråga som den heterogena rörelsen artikulerar sin enhet, samtidigt som den hela tiden ger uttryck för sin heterogenitet och ofta omnämner sig som en ”rörelse av rörelser”. De olikartade aktörerna inte bara behandlas som en rörelse av medier och polisen, utan dess aktivister tycks även identifiera sig som tillhörande en och samma rörelse – vilket såväl vår enkätundersökning som della Porta med fleras visar.

I sin analys av detta i Genuaundersökningen menar Andretta, della Porta med flera att när det gäller åsikter, värderingar, identiteter, analyser och målsättningar, så är det just frågan om ekonomins globalisering – och de sociala och demokratiska problem denna är behäftad med – som tjänar som den punkt där olika politiska och organisatoriska utgångspunkter binds samman (Andretta, della Porta m.fl. 2003: 98 ff.). De pekar också på hur ny teknik inom kommunikationsområdet (Internet, e-post, sms, med mera) inte bara har förenklat kommunikationen inom och mellan rörelser, utan även förändrat deras självbild (Andretta, della Porta m.fl. 2003: 72). Metaforer och organisationsmodeller hämtar teman från den nya informations- och kommunikationsteknologins värld, och tekniken blir sålunda inte bara ett

¹⁵ Se inledningskapitlet i denna bok.

redskap, utan även något som förändrar aktörernas världsuppfattning och värderingar. På samma sätt som Internet inte har något centrum, utan är ett utspritt och från ett oändligt antal punkter tillgängligt nätverk, där interaktionen fungerar enligt andra principer än en strikt hierarki, uppfattas den egna aktivismen och även demokratin i stort som något som främjas av decentraliserade, icke-hierarkiska och öppna maktstrukturer. I ytterligare andra delar av Genuaundersökningen talas det om att rörelsens icke-centralism och nätverksform går tillbaka till de experiment med organisationsformer som inleddes av 1960-talets rörelser, i kritik mot den centralistiska organisering man då ansåg arbetarrörelsen stå för (Andretta, della Porta m.fl. 2003: 78).

En analys i linje med detta framförs även av samhällsteoretikerna Michael Hardt och Antonio Negri (2003; 2004). Även deras nya perspektiv på det kollektiva politiska handlandet (som inte primärt är att betrakta som sociala rörelseteorier) rör sig kring frågan hur globaliseringen och framväxten av nätverksorganiserad produktion eller postfordism relaterar till nya former av motstånd och nya krav och synsätt på demokratin. Det Hardt och Negri i stora drag gör är att sammanföra två problematiker som varit tydligt närvarande inom sociala rörelseteorier. Dels hur produktion och ekonomi förhåller sig till politiskt handlande, dels hur enhet och pluralism förhåller sig till varandra inom rörelser. För dem blir dagens rörelser och motstånd delvis ett uttryck för att kapitalistiska relationer utsträckts till allt fler sociala sfärer och inte längre bara gäller lönearbetet. En alltmer intrikat reglering av det sociala livet, understödd av en globalt utspridd maktapparat, gör att samma konfliktkälla genererar många konflikter. I ett rörelsemobiliseringssammanhang innebär detta att förutsättningarna har ökat för att sammanföra till synes disparata aktörer i en gemensam kamp.

Likheten med Andretta, della Porta med flera ligger i att de också pekar på hur såväl produktion som motstånd i dag sker utifrån andra premisser än tidigare. Både gemensamma målsättningar och mångfald tycks genom en nätverksorganisering kunna bibehållas, menar Hardt och Negri (2004: 217 f, 285 ff; se även Gustavsson 2005). De menar också att dessa nya former av kollektivt politiskt handlande pekar mot nya former för demokratiskt handlande, bortom de demokratiska institutioner som i dag ständigt förklaras befinna sig i kris.

Det är troligen svårt att, utifrån Andretta, della Porta med fleras eller för den delen vårt eget material, styrka något slags koppling mellan de teser om en kapitalism som har brett ut sig till alla sociala sfärer, som Hardt och Negri för fram, och en analys av rörelsens socioekonomiska sammansättning. Hur som helst visar Hardts och Negris teori på ett försök att förstå hur olika rörelseaktörer kan länka samman sina specifika kamper utan att ge avkall på sina egna identiteter.

Från ett mer demokratiteoretiskt perspektiv skulle man kunna se det som att den nätverksorganisering som de sociala forumen är ett uttryck för, är en innovativ respons för att finna nya former för demokratin, i en tid då de vanliga offentligheterna inte fungerar eller underkastas andra logiker än tidigare.

Materialet från de svenska forumen kan dock, i denna första analys, inte tydligt anses bekräfta eller motsäga dessa beskrivningar och tolkningar. Något som dock styrker tesen om att rörelsens sätt att organisera sig möjliggör samtidig enhet och mångfald är emellertid det faktum att materialet från de tre svenska orterna i stort uppvisar identiska resultat både när det gäller mångfald och enhet. Undersökningen behöver dock fördjupas när det gäller frågor som vilka grupper det är som identifierar sig och vilka som inte gör det, och om detta går att

koppla till de frågor om synsätt på politik och viktiga politiska frågeställningar som också ställdes i enkäten (och som inte har redovisats här).

Avslutning

I denna text har jag försökt att ge en bakgrund till framväxten av den globala rättviserörelsen och reda ut vad i senare års mobiliseringar och protester som egentligen är ”nytt” och vad som är äldre företeelser med en längre historia. Jag har även försökt att ge en bild av den mångfald av olika aktörer som möts inom ramen för denna rörelse, så långt det nu är möjligt när främst den svenska och europeiska rörelsekontexten har diskuterats och det gäller en rörelse som har global spridning. Jag hoppas också att jag har kunnat ge en bild av hur man kan använda enkäter och mer kvantitativa metoder som ett redskap för att förstå sociala rörelser och de som är aktiva inom dessa.

Olika synsätt på politik och påverkan bland aktivister inom den globala rättviserörelsen har diskuterats och deras olika hemhörighet bland olika typer av organisationer och rörelser har redovisats i relation till enkätmaterialen från de tre sociala forumen. En teoretisk diskussion har förts om hur man kan förstå det faktum att det är fler som identifierar sig med rörelsen i sin helhet än med sin enskilda organisation. Det har också handlat om hur rörelsens olikheter tycks kombineras till en gemensam strävan för att skapa mer demokratiska och rättvisa former av politik och samhällsorganisation för att råda bot på de demokratiska underskott och den nyliberala politik som har karakteriserat senare års omstruktureringar av ekonomi och samhälle.

Det finns även en stor konsistens mellan materialet från de tre olika orter som undersökningen genomfördes på, och dessutom i relation till liknande undersökningar i ett annat land, vilket visar att det finns fog för att tala om de sociala forumen som ett uttryck för *en* rörelse med större geografisk spridning.

Det märks på många sätt hur aktivismen inom den globala rättviserörelsen inte bara är ett uttryck för intresse för de politiska frågor som rör globaliseringen, utan att den i sig är ett gränsöverskridande fenomen. Detta gäller inte bara det faktum att vår egen undersökning uppvisar väldigt likartade resultat som en undersökning gjord i ett annat land. Detta märks exempelvis även i att deltagandet vid rörelsearrangemang i andra länder tycks vara relativt stort, att kontinuerlig kommunikation förekommer med rörelseaktivister i andra länder och att man i relativt stor utsträckning anser sig vara aktiv på andra geografiska nivåer än den nationella. Även när det gäller attityder till hur demokratin bör stärkas finns ett tydligt fokus på behovet av globala lösningar.

Det är också tydligt att det bland aktivister inom den globala rättviserörelsen finns en skepsis till och ett lågt förtroende för etablerade politiska former såsom partipolitiken och det sätt på vilket denna har utvecklats under senare år. Skepsisen innebär dock inte ett ifrågasättande av demokratin i sig, utan bör snarare ses som ett uttryck för att man söker nya vägar för politisk påverkan och nya former för att förnya och bredda demokratin. Kritiken går heller inte att förstå som att antingen de nationella eller de globala institutionerna ska bejakas i sin nuvarande form, utan mer som krav på generella förändringar för att stärka demokratin på alla nivåer.

Referenser

- Ahrne, Göran och Papakostas, Apostolis (2003). "Behövs medlemmarna?", i *Sociologisk forskning* 3.
- Andretta, Massimiliano, della Porta, Donatella, Mosca, Lorenzo och Reiter, Herbert (2004). "En global rörelses identitet", i *Fronesis* 16-17.
- Andretta, Massimiliano, della Porta, Donatella, Mosca, Lorenzo och Reiter, Herbert (2003). *No Global – New Global. Identität und Strategien der Antiglobalisierungsbewegung*. Hemsbach: Campus Verlag.
- Brecher, Jeremy, Costello, Tim och Smith, Brendan (2000). *Globalization from Below*. Cambridge: South End Press.
- Cohen, Jean L och Arato, Andrew (1993). *Det civila samhället och den politiska teorin*. Göteborg: Daidalos.
- della Porta, Donatella (2005). "Multiple Belongings, Tolerant Identities, and the Construction of 'Another Politics': Between the European Social Forum and the Local Social Fora", i della Porta och Tarrow, Sidney (red.): *Transnational Protest and Global Activism*. Lanham, MD: Rowman och Littlefield.
- Ergon, Jens (2003). "Leksakstillverkarens idé". Ergon, Jens (red.): *Rörelsernas tid*. Stockholm: Bokförlaget Atlas.
- Eyerman, Ron (2000). "The Cultural Praxis of Social Movements", i Pacheco, José F (red.): *Kultur, teori, praxis*. Research Report in Sociology 2000:2. Department of Sociology, Lund University.
- Gerhards, Jürgen och Rucht, Dieter (1992). "Mesomobilization: Organizing and Framing in Two Protest Campaigns in West Germany", i *American Journal of Sociology*, 98:3.
- Gustavsson, Klas (2004). *Socialismens liv efter döden*. Stockholm: Bokförlaget Atlas.
- Gustavsson, Klas (2005). "Begreppet 'the Multitude' och sociala rörelser – En kritisk analys". Opublicerat paper, framlagt vid Nordiska Sommeruniversitetets vintersymposium för krets 8, "Samfunnskritikk og -analyse under globalkapitalismen", 4-6 mars 2005 i Lund.
- Hardt, Michael och Negri, Antonio (2003). *Imperiet*. Munkedal: Glänta produktion och Vertigo.
- Hardt, Michael och Negri, Antonio (2004). *Multitude*. New York: The Penguin Press.
- Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red.) (2004): *Ju mer vi är tillsammans*. Göteborg: SOM-institutet, Univ.
- Klandermans, Bert och Smith, Jackie (2002). *Survey Research: A Case for Comparative Design*. Bert Klandermans och Staggenborg, Suzanne (red.): *Methods of Social Movement Research*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Laclau, Ernesto och Mouffe, Chantal (1985). *Hegemony and Socialist Strategy*. London: Verso.

Larsson, Petter (2001). *Proteststormen*. Stockholm: Bokförlaget Atlas.

Lindgren, Johan och Wennerhag, Magnus (2004). "Sociala rörelser, heterogenitet och enhet – en kommentar med nedslag i två sociala forum", i *Fronesis* 16-17.

Marx, Karl (1978). "Filosofins elände", i *Skrifter i urval. Filosofiska skrifter*. Lund: Bo Cavefors bokförlag.

Mouffe, Chantal (2000). "Hegemoni och nya politiska subjekt: med sikte på ett nytt demokratibegrepp", i *Fronesis* 3-4.

Pakulski, Jan (1995). "Social Movements and Class: The Decline of the Marxist Paradigm", i Maheu, Louis (red.): *Social Movements and Social Classes*. London: Sage.

Sassen, Saskia (2004). "Mångfaldigandet av gränsöverskridande styrningsmekanismer", i *Fronesis* 14-15.

Sombart, Werner (1911). *Socialism och social rörelse*. Stockholm: Björck och Börjesson.

Svensson, Alf m. fl. (2000). "Alf Svensson om IMF-protesterna: 'Dags att stoppa huliganerna'", i *Dagens Nyheter*, 26 september 2000.

Sörbom, Adrienne (2002). *Vart tar politiken vägen? Om individualisering, reflexivitet och görbarhet i det politiska engagemanget*. Stockholm: Almqvist och Wiksell International.

Tarrow, Sidney och della Porta, Donatella (2005). "Conclusion: 'Globalization,' Complex Internationalism, and Transnational Contention", i della Porta, Donatella och Tarrow, Sidney (red.): *Transnational Protest and Global Activism*. Lanham, MD: Rowman and Littlefield.

Thörn, Håkan (1997). *Modernitet, sociologi och sociala rörelser*. Monograph from the Department of Sociology Göteborg University, no 62. Göteborg: Göteborg University.

Thörn, Håkan (2002). *Globaliseringens dimensioner*. Stockholm: Bokförlaget Atlas.

Ungdomsstyrelsen (2003). *De kallar oss unga*, Ungdomsstyrelsens attityd- och värderingsstudie 2003, Ungdomsstyrelsens skrifter 2003:1.

Wennerhag, Magnus (2004). "Gränslös politik och demokrati i rörelse", i Sörbom, Adrienne (red.): *Den tömda demokratin - och vägarna tillbaka till makten*. Stockholm: Agora.

Detta är eventuellt en oredigerad version av den slutligt publicerade texten.